

ШАЙХ НАЖМИДДИН КУБРО АСАРЛАРИДАГИ СЎФИЙЛИККА ОИД АЙРИМ СЎЗЛАР МАЪНОСИ

Юнусхон Раҳматуллаев
НамДУ, катта ўқитувчи

Шайх Нажмиддин Кубро (1145-1221й.й) XII-XIII аср тасаввуфининг энг ёрқин ва энг улуғ намояндаларидан биридир. Камолотга эришув йўли бўлмиш сўфийликнинг ривож топишида унинг роли ниҳоятда буюк бўлган. Номи тириклигидаёқ етти иқлимга маълум бўлган хазратнинг тўлиқ исми Аҳмад бинни Умар Абулжаноб Нажмиддин ал-Кубро ал-Хивакӣ ал-Хоразмӣ бўлиб 1145 йилда Хива яқинидаги, ҳозирги, Саёт қишлоғида туғулган.

Ўз замонасида илму урфонда Шайх Нажмиддин Кубро хазратлари билан беллашадиган бирорта олим бўлган эмас. Шу боис ҳам у кишига Кубро номи берилган. **“Кубро”** сўзи арабча бўлиб улуғларнинг улуғи, энг катта деган маънони билдиради. Бу ҳақда бобомиз Алишер Навоӣ “Насойим-ул муҳаббат” асарида бундай таъриф этган: *“Аларга Кубро ондин лақаб бўлдики ҳар ким бирлаким мунозара ва мубоҳаса қилсалар эрмиш ул кишига голиб бўлурлар эрмиш”*. Мана шу фикрлардан шайх хазратларининг қандай инсон эканлиги равшан бўлиб турибди.

Шайх Нажмиддин Кубродан тафсир, ҳадис, тасаввуф ва бошқа масалаларга оид кўп асарлар мерос қолган. Бироқ замона зайли билан хазратнинг кўп асарлари бизгача етиб келмаган. Бизгача етиб келганлари қуйидагилардир: “Рисолат-ун фис-Сулук”, “Рисолат-ун турук”, “Тавол-ит таънис”, “Фавотиҳ-ул жамол”, “Ҳидоят-ут толибин”, “Айн-ул ҳаёт”, “Рисолаи Нажмиддин”, “Ал-усул ал-ашара”.

Уларнинг орасида сўфийликнинг асосий тамойиллари ҳақидаги “Ал-усул ал-ашара” машҳур бўлиб, Исмоил Ҳаққи Бурсавӣ томонидан усмонли туркчага таржима қилинган ва 1840-йилда Истанбулда чоп етилган. Бу китоб юз йиллар давомида ғоят қимматли дарслик бўлди. Мазкур асарда Аллоҳ таолога етишмоқ истагида бўлган ва бу йўлга кирганлар учун ўнта асос – тамал борлиги кўрсатилиб, таърифлаб берилган. Булар қуйидагилардан иборат:

1. Тавба. **2. Зухд.** **3. Тавакқул** (яъни қалбни ҳар шуда Аллоҳ измига топшириш). **4. Қаноат.** **5. Узлат.** **6. Давомли зикр.** **7. Таважжуж** (яъни ўзини тамоман Аллоҳ таолога топшириш). **8. Сабр.** **9. Муроқба** (яъни нафсни тийиш). **10. Ризо** (яъни нафс хуружларидан кечмоқ ва Аллоҳ таолонинг ҳукми – иродасига розилик).

Тавба—кубравия тариқатида барча амалларнинг ибтидоси. Ўз гуноҳларини англаш. Аллоҳ олдида тавба қилиб, езгулик, яхшилик оstonасидан хатлашни, хулқни ўзгартиришни билдиради.

Зухд—инсон ўзини Аллоҳдан узоқлаштирувчи барча нарсалардан йироқлашиши, ҳаромдан ҳазар етиши, ҳалоллик, поклик унинг учун асосий амалга айланади. Хою-ҳавас, кийим-кечак, аёл, яъни барча ўткинчи истаклардан воз кечилади.

Таваккул – ўй-фикр, иш-амалда фақат Аллоҳга суянишни билдиради. Бу босқичда инсон фанийлигини англайди. Абадият Аллоҳга интилишда, Аллоҳга етишишда эканлигини тушунади. Бирок Кубро таълимотида таваккул фаолиятсизликни, меҳнатдан воз кечишни англамайди. Солиҳ ҳаёти давомида лозим даражада меҳнат қилишни ундан ортиқчасини еса меҳнат қилишга қодир бўлмаган мухтожларга бахшида етмоғи лозим.

Қаноат–инсон руҳи билан жисми ўртасидаги курашда тана талабларини енгил, руҳиятни юксалтириш босқичидир. Бориға, энг озига ҳам қаноат қилиб, инсонни инсон сифатида намоён қиладиган гўзал фазилатларни кўпайтириш бу босқичнинг асосий талабидир.

Узлат–инсон руҳан покланиши учун табиий равишда узлатга чекинади. Солиҳ ёлғизликда ўз менлигидан кечиш, Аллоҳ ишқига ғарқ бўлиш даражасига етиб боради. Узлат одатда сўфийларнинг қирқ кун мобайнида чилла ўтириши билан амалга оширилган.

Зикр–сўфийлар зикрга яъни ҳамиша ва ҳар ерда Аллоҳ номини ёд етишга катта ётибор берганлар. Доимо Аллоҳ номини зикр етиш билан сўфий қалби илоҳий нурга тўлган. Зеро, Қуръонда айтилганидек, Аллоҳ бизни еслаши учун, биз доим уни ёдлашимиз лозим. Кубро муридлари зикр пайтида мусиқа оҳанглари остида, ашула айтиб, рақс тушишган, ошиқона нола қилишган. Бунда зокирнинг ўнг қўли тепага кўтарилган, чап қўли пастга туширилган ҳолатда бўлиб, ҳар иккала кафт очик турган.

Таважжух–солиҳ доим ўзи билан ўзи, нафс хуружларига курашда тобланиб боради. Бу курашда сўфий Аллоҳдан ёрдам сўраб, қалбан унга боғланади.

Сабр–сўфийнинг ётиқоди, ниятини синаш йўли. Ҳақ йўли машаққатли, бу йўлда илгариламоқ учун турли қийинчиликларга, нафс хуружларига бардош бермоқ лозим. Сабр босқичини босиб ўтган киши насиб бўлган неъматларни ҳам, бошга тушган машаққатларни ҳам бирдай қабул қилади, кеккаймагани сингари, руҳан тушқунликка ҳам тушмайди. Бу босқичдан ўтган сўфийнинг иродаси метиндай бўлиб, уни синдириш ҳам мумкин эмас.

Муроқба – юқоридаги босқичлардан муваффақият билан ўтган киши руҳан ва жисман осойиш топади, энди у кузатиш, тафаккур босқичига ўтади. У тафаккур оламига шўнғиб, Аллоҳ жамолини тасаввур ета олади. Бошқаларга ёпиқ бўлган ғойиб яъни сирлар ешиги энди унга очилади.

Ризо–тариқатнинг охириги босқичи бўлиб, сўфий Аллоҳ марҳамати ва куч-қудратини чуқур ҳис қилади. Ҳақ оламига ғарқ бўлиб, чексиз лаззат кучоғида бўлади, энди унга ҳақиқат ешиги очилади. У Аллоҳга, Аллоҳ унга яқинлашади. Бу ҳолатда сўфий тақдирнинг ҳар қандай зарбаси олдида хотиржам, у ҳатто хафагарчилик, ранж-алам нима эканлигини билмайди ҳам.

Хуллас, Шайх Нажмиддин Кубро ва унинг авлодларга қолдирган бебаҳо мероси билан танишиш, уларнинг ғоявий мазмунини англаш асарларида қўлланган луғавий бирликлар – сўзлар маъноларини билиш ва тушунишдан бошланади.